

מלחמת פרוסיה

היערכות והתלקחות

חלק שני:

היערכות והתלקחות

הגיוס וההיערכות בגרמניה¹

הכרזת המלחמה הצרפתית הוגשה באורח רשמי בברלין ב-19 ביולי 1870, אם כי, למעשה, שרר מצב מלחמה בין שתי המדינות כבר ב-15 ביולי, לאחר הודעת הממשלה הצרפתית. מכונת הגיוס נכנסה לפעולה עוד טרם ההכרזה, בעת ההירדרדות הפוליטית. על צו הגיוס הכללי חתם וילהלם — כמעט בעל כרחו — בלחצם של ביסמרק, פון רון ומולטקה, שעה שנמצא ברכבת שהובילה אותו חזרה לברלין, עם תום חופשתו באמס.

הציבור בפרוסיה ובמדינות הצפון, המאופק בדרך-כלל (ובמיוחד בהשוואה למוזג הצרפתי הסוער), הגיב בהתלהבות פטריוטית בלתי-רגילה. המלחמה נראתה להם צודקת, ובלתי-נמנעת. בחוצות הערים הושמעו המנונים וסמאות לאומיות. מעניינת יותר התגובה בדרום. ההתלהבות שם היתה, כמובן, פחותה. היו אף גילויי התנגדות. ספרות התקופה מתארת אפי-זודות שונות, ובין היתר תיאורים על איכרים שקצרו את הדגן בעודו ירוק מחשש פן יפול בידי „האויב הפולש” — וכוונתם היתה ל...פרוסים. אך חרף גילויי המרירות, עמדו מדינות הדרום בהתחייבותיהן והחלו בגיוס ב-16 וב-17 ביולי. בצעד זה החלה, למעשה, להיווצר „האחדות הגרמנית”, עובדה שהיתה לרועץ לצרפתים, אשר תכניותיהם הביאו בחשבון את הסכסוך ההיסטורי בין מדינות הדרום למדינות הצפון. עתה נתעוררה תכנית הבידוד הצרפתית.

ההיענות לגיוס היתה מלאה. ההכנות המדוקדקות וה-אזירה תרמו לפעולתו המהירה והיעילה של מנגנון הגיוס. כאשר קוראים, כיום, את תיאורי הגיוס הם מתקבלים כמובנים מאליהם, ובפרט בישראל. אך יש לזכור, כי ב-1870 היתה זו תופעה מיוחדת במינה. ארציבלד פורבס², שעקב מקרוב אחר הגיוס, אינו מסתיר את התפעלותו. פורבס מיטיב לתאר את החיילים הפשוטים — קרל הנפרד מאהובתו; מקס הנושק לילדיו ולאשתו הממהרת לתחוב לו כריך בשר; הנס העוזב עסק אותו הקים זה עתה, ועדיין לא הספיק להריצו; פקיד הבנק; הפועל; נער החזה — כל אלה ממהרים ומתרכזים בעיר המחוז, מצטיידים, לובשים מדיהם — שוכחים את בעיר-

¹ משלב הגיוס הופך הצבא, למעשה, לצבא גרמני חרף האופי והמשקל הפרוסי שנשאר שולט. מכאן ואילך יבוא המושג „גרמנים” — שהוא התיאור הקיבוצי הקרוב ביותר למציאות.
² הכתב הצבאי של ה-„Daily news” הלונדוני, אשר נלוו לכוות הגרמניים במשך כל המלחמה. דיווחיו המעניינים משמשים מקור חשוב, ובמיוחד לתיאור האדם והאזירה שמאחורי „ההיסטוריה הרשמית”.

תיהם והופכים ליחידה צבאית מלוכדת. תוך 18 ימים גויסו 1,183,000 חיילים, ומהם שוגרו לגבול צרפת 462,000. תכניות הפלישה היו מוכנות. נותרה בעיה עדינה, קטנה לכאורה, אך בעלת חשיבות עליונה: שיבוצים ומינויים, ובעיקר מינוי מפקדים לשלוש הארמיות. לאחר שיקולים מונה הנסיך פרידריך קרל למפקד הארמיה הגדולה ביותר — הארמיה השנייה, ובה שישה קורפוסים ו-134,000 חיילים. הארמיה נערכה, כמתוכנן, במרכז — באיזור ההררי סביב קייורסלאוטן.

מימינה נערכה הארמיה הראשונה, בפיקודו של פון שטיינמץ, כשהיא פרוסה מטריר עד לגדות הסאאר, ליד סאאר-לואי. בארמיה היו שלושה קורפוסים, וכ-60,000 חיילים. פון שטיינמץ היה גנרל בן האסכולה הישנה, יליד 1796, אמיץ לב אך עם זאת סנילי במידה לא קטנה, עובדה שהשפיעה על כושר הניתוח ויכולת השיקול שלו. מאוחר יותר בלט שטיינמץ בסירובו לקבל מרות, ולהתאים עצמו לתכנית כללית. היתה זו בחירה כושלת, אשר מולטקה התחרט עליה מהר.

באגף השמאלי התרכזה הארמיה השלישית, כשבינה לבין אגף ימין חוצץ רכס הרי הווגנים. מפקדה של הארמיה הזו היה יורש העצר הבווארי, ובכך החמיאו הפרוסים לבווארים, להם היו שניים מתוך ארבעה הקורפוסים שבארמיה. בסך-הכל נמצאו בארמיה זו 125,000 חיילים. מולטקה הועיד לארמיה זו את ראשית הפעולה.

מולטקה העריך כי ההתקפה הצרפתית תבוא במרכז, בחזית הסאאר. לכן הטיל על הארמיה השנייה את תפקיד הבלימה, על הארמיה הראשונה — את איגוף הכוח הצרפתי הפולש מימין, בעוד הארמיה השלישית תפרוץ לאלזאס ותאלץ את הצרפתים לסגת, לפצל את כוחותיהם, ובסופו של דבר — להיכנע. תכנית נבונה זו לא יצאה אל הפועל, כמתוכנן, בשל סיבות „פרואיות” מאוד: הארמיה השלישית לא היתה מוכנה עדיין ב-30 ביולי. ראש המטה שלה, פון בלומנטל, הבהיר כי הארמיה לא תהיה מוכנה לפני 4 באוגוסט. קושי בלתי-צפוי אחר, באותו שלב, היה הגילוי הראשון של סרבנות מצדו של שטיינמץ, אשר לא היה נכון לקבל את הוראת מולטקה ביחס למקום ההיערכות; חדור רוח-קרב מרצון להיערך מול המאמץ העיקרי קידם את כוחותיו לכיוון דרום-מזרח, חסם, ביחמתו זו, את צירי התנועה של הארמיה השנייה, ובכך שיבש את ההיערכות המתוכננת של שתי הארמיות. חרף התערבות המלך והוראות מולטקה, לא אבה הגנרל הישיש לציית והוא נע דרומה אל עבר סאארבריקן. כך נכשלה יוזמת מולטקה להגשמת תכנית שחיקה וכיתור בשלב ראשון, בשל חוסר התיאום בין אנשי סגל הפיקוד העליון ובשל פיגור מה בלוח

מלחמת פרוסיה צרפת 1870

בטרם הצטיידו ובטרם הספיקו לקלוט את כל אנשיהן; מסי-לות-הברזל נחסמו בשל העדר לוחות היסעים. אותן רכבות שהגיעו ליעדן לא נפרקו. החיילים לא צוידו כראוי, ונאלצו לצעוד ברגל מאות קילומטרים. ואז בהגיעם, עייפים, בלט המחסור במוזון. וכל זאת — בטרם נורתה היריה הראשונה. אותם קצינים, למשל, שרצו למלא לפחות את תפקידם המבצעי, נתקלו במחסור מוחלט במפות, ונאלצו להשתמש באטלסים של תלמידי בתי-הספר במקומות בהם עברו. בטורי הגייסות שררו חוסר משמעת ופריקת עול. האנדרלמוסיה הערפל — הצעידה אל הבלתי-ידוע, ללא מוזון, ועם ציוד לקוי — פגעו בנקודה חשובה — במוזון.

הזמן פעל לרעת הצרפתים. התקפתם עשויה היתה להצ-ליח לו יצאה אל הפועל בשבוע האחרון של יולי; לפחות אז יכלו לשבש את ההתארגנות הצבאית של הגרמנים, הצמודה בנקשות לתכנית וללוח זמנים. מפתיעה העובדה שתוך שלו-שה שבועות הגיעו הכוחות לאלזס-לורין, חרף האנדרלמוסיה. ב-23 ביולי הורה לבה לרכז את עיקר הכוחות על הציר מץ-סאארבריקן. קורפוסים 2 ו-3 נועדו לשמש ראש-חץ של הכוח. משני צדיהם נערכו הקורפוסים הרביעי והחמישי; הקורפוס הרביעי — משמאל, מול הארמיה הגרמנית הראשונה וקורפוס אחד נפרס באיזור שטרסבורג. יתר הכוחות נותרו כעתודה במץ.

אשר לתכנית הפעולה הימית, היא לא ננטשה, אך כביתר התחומים לא מוצתה אפשרות יעילה זאת. ב-24 ביולי הפליג, אמנם, כוח צי משרבורג ליס-הבלטי, אך ללא תכנון, ללא הוראות, ומעל הכל, ללא כוח נחיתה!

שר-המלחמה לבה ציפה לגמר ההכנות ב-28 ביולי, ותיכנן כי באותה עת יעמדו לרשות ארמיית הריין, כפי שכונתה, 385,000 חיילים. אולם עד מועד זה התארגנו כ-200,000 בלבד. הפריסה עמדה אמנם בפני גמר, אך הערפול הרב בהוראות הסותרות, ואי ידיעת התכלית הביא את הכוחות הלאים לשאננות ולאדישות. נפוליאון הגיע לחזית רק ב-28 בחודש. בפקודת יום שהוציא לרגל הגיעו, ציין הקיסר: „יהיו הדרכים, בהם נתקדם מעבר לגבול, אשר יהיו — אנו נלך בעקבות המזהירים של אבותינו, ונוכיח שאנו ראויים להם. צרפת כולה מלוה אתכם בתפילותיה ועיני העולם כולו נשואות אליכם. בהצלחתנו תלוי גורל החירות והתרבות!“ אך פרט למליצות אלה לא נעשה דבר. הידיעות המודיעיניות על הגרמנים היו קלושות. הערכת הצר-פתים היתה כי הגרמנים יתקפו באיזור הסאאר. ראוי לציין כי הגרמנים הצליחו להסוות את מגמתם ואת עיקר כוונותיהם. רק לגנרל צרפתי אחד, פרוסר, היה ברור כי יש לפעול מייד ולכבוש את סאארבריקן; עמיתו התנגדו לכך, בשל מצב ההכנות הגרוע. ההיסוסים ברגעי הכרעה אלה העבירו מעתה את האסטרטגיה לידי ההמון בחוצות פריס שתבע פלישה לגרמניה, לאלתר. כך, חרף התנגדות מפקדי הקורפוסים, אשר התלוננו מרות על העדר ציוד ומוזון, הוחלט לתקוף. כבר בעת ההחלטה נסחפו הצרפתים באשליית ההצלחה, וחזו בדמינם את המערכה המכריעה שתיערך בקרוב סביב פרנקפורט.

הזמנים. במצב זה של העניינים נורתה היריה הראשונה על-ידי הצרפתים.

הגיוס וההיערכות בצרפת

למרות שינוי התכנית המבצעית — מהגנה להתקפה — ערב המלחמה³, החל הצבא להתארגן לפי תכנית ההגנה וערך את שלוש הארמיות, במץ, בשטרסבורג ובשלון. בעיצומן של ההכנות, ארבעה ימים לאחר הכרזת המלחמה, הורה נפוליאון, בלחץ הקיסרית, על ארגון מחדש של הצבא בארמיה אחת בת שמונה קורפוסים. שלוש המרשלים, מפקדי הארמיות הקוד-מות, „פוצרו“ וקיבלו תחת פיקודם קורפוסים מוגברים. נפוליאון עצמו נטל את הפיקוד על כל הגוף המסורבל הזה. הלחץ שהופעל על נפוליאון לשינוי זה נבע מהערכה שמערך כזה יפעל בגמישות ובמלוא העוצמה, לביצוע התקפת פתע על המערך הגרמני. התכנית הביאה בחשבון סיכוי להצטרפות אוסטריה לנוכח הצלחת הצעד הנמרץ הראשון. לפי תכניתו החדשה, חולק הצבא הצרפתי כדלקמן:

- א. הקורפוס הראשון בפיקוד מק מהון;
- ב. הקורפוס השני בפיקוד פרוסר;
- ג. הקורפוס השלישי בפיקוד בֶּן־זֶן;
- ד. הקורפוס הרביעי בפיקוד לדמירו;
- ה. הקורפוס החמישי בפיקוד פיי;
- ו. הקורפוס השישי בפיקוד קֶנְרוֹבֶר;
- ז. הקורפוס השביעי בפיקוד דואה;
- ח. קורפוס המשמר הקיסרי בפיקוד בורבאקי.

שינוי המערך המתוכנן שיבש את ההתארגנות, אשר ממילא שררה בה אנדרלמוסיה. נפוליאון, ער לבעיית הארגון, הסתפק בתדריך כחוב בן 18 נקודות אותו הפנה ב-23.7 לשר המלחמה לבה. התדריך כלל את מכלול בעיות הארגון והלוגיסטיקה ותמציתו, „משאלה קיסרית“ לפתרון המזורז. נפוליאון איתר את הבעיה והגדירה, אך כפועל לא נעשה דבר לפתרונה. חוקרים מודרניים, ובראשם פרוף' הווארד, מעריכים כי התהוו ובוהו בארגון הצבא הצרפתי, הוא היתרון הגרמני העיקרי ערב המלחמה ומעביב בצלו על היתרון המספרי של הגרמנים ועל שגיאות התכנון של הצרפתים. פרידריך אנגלס⁴ כתב במאמר ב-6.8.70: „ניתן לומר שצבא הקיסרות השניה נחל עד כה תבוסה מידי... הקיסרות השניה!“

בתיאורים הרבים על התהוו ובוהו בגיוס ובהתארגנות הצרפתיים אין כל הגנמה. היחידות לא רוכזו על יד המחסנים המיועדים להן; יחידות הוצאו והחלו לנוע אל איזור הספר

³ ר' „מערכות“ 217-218 עמ' 76.

⁴ פרידריך אנגלס (1820-1895) ידו של קרל מרקס, ומהוגי הדעות של הקומוניזם, היה, בין היתר, פרשן צבאי מבריק. במאמריו ובניתוחיו על מלחמת-האזרחים האמריקנית ועל מלחמת פרוסיה-צרפת שפורסמו בעיתון האנגלי „The pall mall gazette“ ניתן למצוא הערכות מדויקות להפליא, חרף העדר הפרספקטיבה ההיסטורית. חלקם יכול היה להיכתב — אפילו היום. דברים משלו על מלחמת הגרילה נתפרסמו בעברית בספר „על הגרילה“ — בעריכת אלוף (מיל') י. הרצבי, בהוצ' מערכות (1971).

מלחמת פרוסיה צרפת 1870

הגרמנית מולם אינה חזקה, ולכן אין לצפות להתקפה בגזרתם. אף הדיוחים על חציית הגבול נתקבלו באי-אמון. שעלה ביוקר. באותו יום התקיפו הבווארים את ויסנבורג. דואה, מפקד הקורפוס השביעי, נפל בנסותו לארגן את כוחותיו המבוהלים, חוך כדי החשת תגבורת למק מהון. חרף ההפתעה, מציינים המקורות את אומץ לבם של הצרפתים ואת לחימתם העיקשת. בצהריים נכבשה העיר על-ידי הבווארים. מק מהון דרש תג-בורת. נפוליאון הורה לפיי, מפקד הקורפוס החמישי, לחוש לעזרה. אך תגובתו האטית היתה הרת אסון. הצרפתים לא למדו לקח ולא שיפרו את היערכותם; הם האמינו, משום מה, כי הגרמנים לא ינצלו את ההצלחה ולא יתקדמו מיד. ההור-אות שניתנו לארמיה השלישית הגרמנית היו להמשיך ולהת-קדם אל עבר שטרסבורג.

ב-6 באוגוסט, כמעט „במקרה“, נתקלו הקורפוס הבווארי השני והקורפוס החמישי, בכוחות מק-מהון בקרבת וורת וניהלו קרב חזיתי ועקוב מדם. בקרב הממושך קשה היה לתכנן ולתמרן. הנסיך פרידריך ניסה, אמנם, לתכנן איגופים אך הם לא יצאו אל הפועל בשל היחמות המקומיות, הבלתי-מוצלחות, של מפקדי הדיביויות. הגרמנים אילצו, אמנם, את מק מהון להצטמצם ולהידחק, אך לא הצליחו לכתרו. בקרב היו גילויי אומץ עילאיים בשני הצדדים. תאורי הקרב מרבים לציין את גבורת פרשי הדיביויה של בונמאי; האמת היא שכבר בקרב זה בלטה „פשיטת הרגל“ של טקטיקת הפרשים. פרשים משני הצדדים ערכו התקפות חזיתיות בגושים, מול אש מהירה הפגזה ארטילרית, וכך נקטלו הסוסים ורוכביהם.

הגרמנים ניצחו בקרב זה במחיר כבד — 10,500 אבדות. לצרפתים היו 11,000 נפגעים ו-9,000 מחייליהם נלקחו בשבי. למרות העובדה שאבדות הצרפתים היו אך במעט גדולות משל הגרמנים, איבדו הצרפתים שליש מכוחם. מק מהון הבריך לנפוליאון בכנות: „נחלתי תבוסה בקרב. אבדותינו באדם ובציוד — כבדות. הנסיגה יוצאת כרגע לפועל...“ פיי, מפקד הקורפוס החמישי שבושש להגיע, הפך שעיר לעזאזל.

הקרבות באיזור הסאאר

אי ניצול ההצלחה בסאארבריקן, דילול המערך ומפלת דואה בויסנבורג — כל אלה הביאו את פרוסר, מפקד הקורפוס השני, לסגת נסיגה טקטית ב-5 באוגוסט אל עבר הגבעות סביב ספיִרִן ופורבך. ההתנגשות הראשונה באיזור זה חלה ב-6 באוגוסט, אף כאן „במקרה“, ללא תכנון, בשל התלהבותו ופזיזותו של שטיינמץ, ששאף לנקום את כיבוש סאארבריקן. הקרב פרץ כאשר חלוץ הארמיה הראשונה — הדיביויה הארבע-עשרה, בפיקוד פון קמקה, נתקלה בכוחות פרוסר. ללא תכנית וללא שליטה נזעקו כוחות גרמניים שהיו בטוח שמיעה, למשמע קולות הקרב, והתערבו בקרב. מדי פעם הגיע למקום מפקד בכיר יותר, שניסה ליטול את הפיקוד, תוך התנגשויות וחיכוכים בין אנשי שתי הארמיות הגרמניות. מאפיינים את הקרב חוסר התכנון העדר השליטה הסדר. בון שהיה, לכאורה, מפקדו של פרוסר, לא השכיל לשלוט במצב ולשגר

„היריה הראשונה“

אור ל-2 באוגוסט התקיפו 6 דיביויות חי"ר צרפתיות רגימנט חי"ר גרמני, מחוגבר בפלוגת פרשים, שנמצא בסאאר-בריקן. הן הסתפקו בתפיסת העיר הגבעות סביבה, במעשה זה בא הקץ ליחמת הצרפתים במלחמה, אך לעומת זאת נפתח הפרץ לדמיון הצרפתי, כאשר „בשורת הניצחון“ הביאה גל אושר ועליצות בפריס.

אותה שעה הסתובבו הכוחות הצרפתיים בסאארבריקן, חסרי מטרה, וללא תכלית או תכנית. מפקדי החטיבות לא ידעו כלל מה מתרחש. נפוליאון והגנרלים לא נמצאו במצב טוב יותר. תכניות התקדמות ונסיגה התחלפו לסירוגין. המבוכה היתה רבה, והמחסור בידעיות תרם לה רבות. יתר-על-כן, הצר-פתים אף לא השכילו לעבד את הידיעות ששאבו מהעיתונות האנגלית (בה הופיעו, כאמור, דיווחי כתבים צבאיים — ללא כל צנזורה!). אחרי היסוסים החליט נפוליאון להקים, לפי שעה, מערך הגנה באגפי סאארבריקן ובעורפה. החלה תנועת שרשרת של הקורפוסים בחזית; אך כבר בראשיתה שינה נפוליאון את התכנית, הורה על התקפה. הוא שינה מייד אף תכנית זו, בשל הסיבה הפשוטה, שלכל הצבא הצרפתי בחזית נותרה אספקה ליומיים בקושי! הוחלט, לכן, לערוך פריסה רחבה לאורך כל הגבול, כדי לעמוד בפני כל הפתעה. במקום לשבת בבירה, לפקח על המשך ההכנות ההצטיידות ולתאם עם הממשלה את מכלול הבעיות המשקיות הפוליטיות הנוב-עות מהמלחמה, שימש לבה, שר המלחמה, מעין קצין מבצעים של נפוליאון, ללא הגדרת סמכויות, או מינוי רשמי. הוא תיכנן את הפריסה הדלילה וחילק את המערך לשני אגפים. האגף הימני בדרום — ובו הקורפוסים הראשון, החמישי וה-שביעי בפיקוד מק מהון, שנשאר נוסף לתפקידו החדש גם מפקד על הקורפוס שלו. בכנף שמאל — הקורפוסים השני, השלישי הרביעי בפיקוד בון, שאף הוא נשאר מפקד הקורפוס שלו. כמובן שלא היו בידי מק מהון ובון אמצעים או מטה כדי לשלוט על הגופים שבפיקודם. נפוליאון עצמו נשאר במץ עם קורפוס המשמר הקיסרי והקורפוס השישי.

כך החלה מלחמת 1870 בצעד ראשון של הצרפתים, אשר לא יכלו להמשיך ולנצל הצלחה, בעוד מצבם הארגוני, הלוגיסטי המורלי חמור. הגרמנים לעומתם היו ערוכים ומצו-ידים היטב, למרות שפיגרו במקצת בלוח הזמנים; הצעד הבא היה שלהם.

מערכות הספר והפלישה

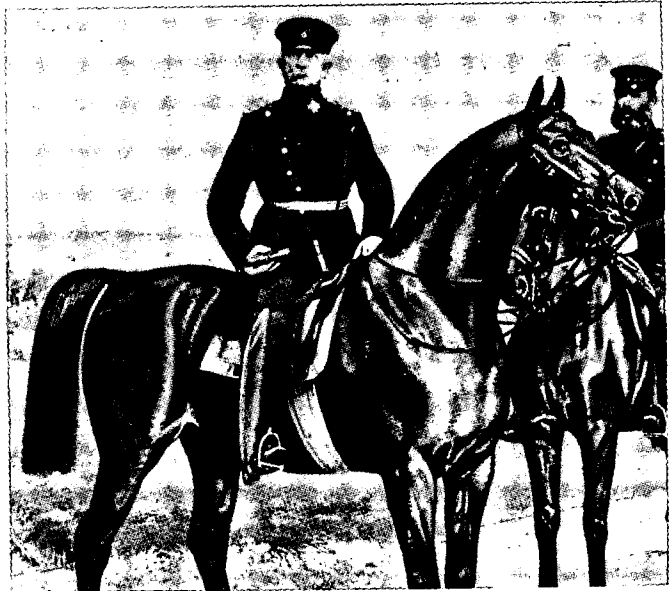
הקרבות במזרח אלזאס

התקפת הצרפתים בסאארבריקן לא גרמה נזק ממשי לגרמנים, אך דירבנה את קצב היערכותם. ב-4.8.1870 חצתה הארמיה השלישית את גבול אלזאס, צפונית לוויסנבורג, כש-מולה הקורפוסים הצרפתיים הראשון השביעי; אלה הגיעו למקום יום קודם לכן, ולמרות שלא הספיקו להתארגן, היו מפקדיהם שאננים. מק מהון ודואה העריכו כי ההיערכות

מלחמת פרוסיה צרפת 1870

גנרל דה וויסא

גנרל פון שטיינמץ

זציה בקרב אנשיהן. הגרמנים הבינו, אם כי הבנה זו נקנתה במחיר יקר, כי עדיף לתת לתותחים לרכך בטרם ינוע חיל-הרגלים. להפעלה מוצלחת של הארטילריה תרם היתרון הטכני של התותחים והתחמושת הגרמניים. האש שהונחתה היתה מדר-יקת. דיוק זה הושג בזכות האימונים הרבים. הנשק הקל הצר-פתי, כולל ה"מיטרייז", לא יכול היה להתמודד עם הארטילריה הגרמנית. הארטילריה הצרפתית לא יכלה לשמש מענה בשל מגבלותיה הטכניות (מרעומי הזמן הביאו לפיצוץ הפגזים בטור-חיים של 1,200 או 1,800 מטרים), ובגלל ההפעלה המפוצלת והבלתי-מתואמת. וכאמור, מערכות הספר כבר ביטאו את האנא-כרוניזם בטקטיקת הפרשים המקובלת. כבר בשלב זה התגלתה גם חשיבות המערכת הלוגיסטית, מבחינה מבצעית ומורלית כאחת. כל אלה, בדיעבד, הם דברים פשוטים, לכאורה, אך הלקח שהופק היה דל.

הצרפתים לאחר מערכות הספר

מפלת הצרפתים במערכות הספר חרגה ממשמעותה הצ-באית. העובדה כי הפרוסים פלשו לאדמת צרפת לראשונה מאז מלחמות נפוליאון, היכתה את הציבור הצרפתי בהלם. הזעם היה רב, בפרט לאחר הידיעות שבישרו על הניצחון "המזוהר" בסאארבריקן. ההמון העיתוננים כאחד ביטאו את זעמם נגד הממשל. הרפובליקנים התנערו מהפציפזם ודרשו⁵ Levée en masse; הקיסרית, לעומתם, חששה כי צעד כזה מבשר את קץ הקיסרות. השמאל הפעיל אף הוא לחץ, בזעקות "המולדת בסכנה". המשבר היה גורלי. הממשלה, בראשות אוליבייה, נפלה ב-9.8. הקיסרית הקימה ממשלה חדשה בראשות הרון פאליקו. באותו יום הוחלט לגייס 450,000 אנשי מילואים וליצור שתי

תגבורת. האמת היא שמצבו של פרוסר לא היה נואש כפי שהוא עצמו האמין. חייליו הצליחו לעצור את הגרמנים בשל האש היעילה של רובה ה"שספר". אך פרוסר, שסבר כי מצבו חסר תקווה, החליט לסגת דרומה. החלטה זו היא שהכריעה את הקרב ולא עליונות טקטית של הגרמנים. היתה זו החמצת ההודמנות של שני הצדדים. הגנרלים הגרמנים נכנסו לקרב כלוחמי שוורים חמומי-מוח, כדי להילחם "מלחמה לשמה", בלי לערוך "קריאת קרב" ובלי לתכנן את המהלכים הבאים לאורה. מספר האבידות — 4,500 גרמנים מול 2,000 צרפתים — מבטא את המצב האומלל; המורל הצרפתי הירוד הוא שהכריע.

לקחי מערכות הספר

כבר ב-20.8 ניתח פרידריך אנגלס את מערכות הספר, והגיע למסקנה כי כשלון הצרפתים נבע מהססנותו ומאי-יכולתו של נפוליאון להחליט על דרך פעולה נכונה. הצבא הצרפתי היה פרוס לאורך הגבול בלי עורף וללא מרחב תמרון. הוא לא פרץ קדימה, אך, לעומת זאת, גם לא נסוג לאחור, בשל שיקולי יוקרה. הצרפתים נשארו במקומם, כאילו קיוו בלבם שמא יתחרט האויב... אך הגרמנים התקדמו!

בפרספקטיבה ניתן להפיק לקחים נוספים. חרף התבוסה הצרפתית בלטו אומץ-לבם ויעילות נשקם. ה"שספר" — ארוך הטווח ובעל קצב האש הגדול הצליח לעכב את התקדמות הגר-מנים ולגרום להם אבידות כבידות. את המצב "הצילה" הארטי-לריה הגרמנית.

חיילי חיל-הרגלים הגרמני נצמדו לקרקע מול האש הצרפתית. הקריאות "קדימה" של מפקדיהם לא סייעו להזיזם. הבעיה נפתרה רק בהנחתת ריכוז אש ארטילרית; הארטילריה הגרמנית הביאה להתמוטטות הדיביזיות הצרפתיות ולדמורלי-

5. קריאה להתגייסות העם כולו למען המולדת. — המערך.

מלחמת פרוסיה צרפת 1870

נסיך פרוסיה פרדריך צ'ארלס

הנסיך פרדריך קולוון שהיה לשליט פרוסיה קולוון ה-3

מרשל בון

משמעויות הרוח אסון. הוא החליט, לכן, לעבור אל שלון, בה החלו בארגון ארמיה שניה שגרעינה היה כוחותיו הנסוגים של מק מהון. את הפיקוד על ארמיית הריין הפקיד נפוליאון, ב-12 באוגוסט בידי המרשל בון שהיה פופולרי, וכך זכה מינויו בתמיכת הציבור והמדינאים בפריס. ואולם המינוי ניתן ללא הגדרת סמכויות ברורה, וללא מטה, שהוא מכשיר הכרחי לשליטה בכוחות בהיקף כזה. בידי בון נותר רק מכתב גרוש מלל שכתב לו הקיסר בדרכו לשלון:

„בעזבי אותך לעמוד בפני פלישת האויב אני סומך על אהבת-המולדת שלך, שתגן על עיר חשובה ומחוללת זו. אתה לא תרשה לור לכבוש מצודת איתנים זו של צרפת ותנהיג את הצבא באומץ ובמסירות. אני אשמור בקרבי זיכרון רווי הכרת תודה על קבלת הפנים לה זכיתי בין כתליך, ואני תקווה כי יהיה ביכולתי לשוב ולהודות לך עבור הנהגתך האצילה בימים מאושרים יותר.“

(הצרה היתה, כמובן, שלמרות העובדה כי בון „לא הרשה“ לאויב לכבוש את „מצודת האיתנים“, התעלמו הגרמנים מאיסור זה...).

פלישת הגרמנים

חרף אבידותיהם הכבדות, לא נזקקו הגרמנים לזמן רב כדי להתארגן מחדש. המורל, הארגון והאספקה של הגייסות היו מצוינים. המצב המדיני היה מעודד אף הוא, עם בידודה של צרפת. החיכוכים עם שטיינמץ וההתנגשויות עם בלומנטל (ראש מטה הארמיה השלישית) ומכלול התקלות, שלא היו יותר מ„חיכוכים“ (כפי שקלאווביץ הגדירם בתורתו), לא מנעו ממולטקה לשלוט במצב. הוא לא איבד זמן והניע את הכוחות לצאת בעקבות הצרפתים.

ארמיות חדשות. הלחצים מלמטה למנוע נסיגה היו עזים. וכך, כדי לשמור על המשטר, נאלצה הקיסרית ללחוץ על נפוליאון לבקוט תכניות חסרות כל היגיון צבאי מתוך שיקולים פוליטיים מובהקים, התלויים על בלימה.

מפלות 6 באוגוסט היכו גלים גם במדיניות החוץ. אוסטריה ואיטליה, אשר מבחינה מסוימת, פסחו עד אז על שתי הסעיפים, החליטו סופית לוותר על השתתפותן במלחמה. צרפת נשארה מבודדת באורח סופי.

פער עמוק היה קיים בין החלטתו הנחושה של ההמון הפריסאי „לעמוד מול הפולש עד טיפת הדם האחרונה“ לבין ההיסוסים והחולשה שהתגלו במפקדת נפוליאון במק. שם היה המורל ירוד. נפוליאון הודה בתבוסה ואיבד את היכולת הרצון לפקד. נוצר חלל במערכת הפיקוד, הרעועה בלאו הכי, דווקא בשעה שהיה צורך ב„יד חזקה“ ובמצביאות מעולה. למצב אומלל זה בדרגים הגבוהים, היו השלכות חזקות פי כמה על היחידות העייפות, הרעבות והמדוכדות. תבוסתנות, אימה ובהלה שררו בארמיית הריין. תכניות הנסיגה וההיערכות מחדש סתרו זו את זו. התכנית ההגיונית היחידה, אותה היה על הצרפתים תיס לבצע, במבט לאחור היתה יצוב קו הגנה על גהר הלואר, והקמת ארמיה נוספת, ולא על הנניר בלבד. אך המשטר הקיסרי לא יכל לקבל החלטה מעין זו, שמשמעותה — הפקרת פריס. מרבית הכוחות נסוגו אל מץ וסביבותיה. מק מהון וחלק מכותותיה, אנשי הקורפוסים הראשון והחמישי, נסוגו ברכבת לשלון. עד 13 באוגוסט רוכזו באיזור מץ כ-180,000 חיילים. נפוליאון, שיותר בראשית המלחמה על סמכותו המדינית העליונה והפקידה בידי מועצת עוצרים בראשות הקיסרית, ויתר עתה גם על הפיקוד הצבאי העליון. הוא רצה לשוב לפריס, אך הקיסרית הבהירה לו כי לצעד מעין זה יהיו

מלחמת פרוסיה צרפת 1870

גנרל מקמהון ופמלייתו

כושר ההתגוננות הצרפתי, איבד בון 12 שעות יקרות בתכנית הנסיגה שלו. בינתיים הספיקה דיביזיית הפרשים החמישית מהארמיה השנייה הגרמנית לחצות את המזל בפון-אמוסון ב-15 באוגוסט. עם רדת הלילה הצטרף לדיביזיה הקורפוס העשירי, והקורפוס השלישי חצה את הנהר, צפונית לפון-אמוסון, בנוביאן. הצרפתים שאבו עידוד מקרב היום הקודם, בו הוכיחו את יכולתם, אך לא הבינו כי היתה זו הצלחה טקטית וכישלון אסטרטגי. העיכוב מנע את הנסיגה מנהר המזל אל עבר נהר המז. בון לא הבין את משמעות הדבר. הוא הוכיח שוב כי אינו מתאים לתפקיד כה בכיר ופקודות הנסיגה שהוציא מבליטות זאת: הוא הורה על נסיגה של כל כוחותיו על צידם, בשיירה אחת, בציר אחד, אל עבר ורדן. מאוחר יותר ניסה להצטדק וטען כי היה זה מחדלו של המטה שמתפקידו לתכנן צירי תנועה. לאיזה מטה התכוון? למטהו המאולתר לא נמסר דבר.

קרב ויונוויל — מאר-לה-טור

כוחות הארמיה השנייה לא התכוננו, למעשה, להיכנס למערכה על נהר המזל. בבוקר 15 באוגוסט הורה מולטקה לפרידריך קרל לפתוח במתקפה אל עבר מז, מתוך תקווה להשיג הכרעה כוללת. לשטיינמץ הורה מולטקה לסגור על מז מצפון-מזרח. הוא סבר שבון וחלק ניכר מכוחותיו הספיקו

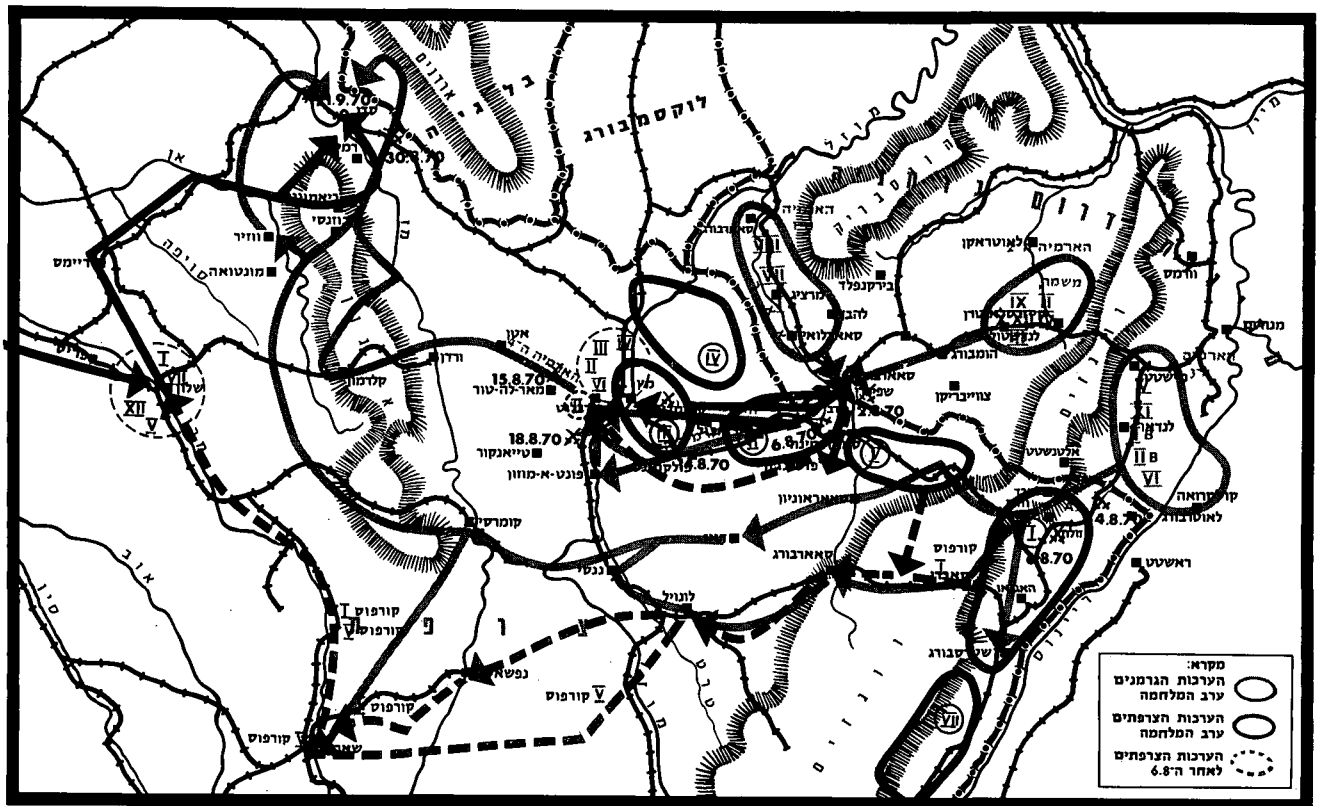
על הארמיה השלישית הוטל לנוע בציר הדרומי דרך סאראוניון ודינו. על הארמיה השנייה — ישר על כביש סט. אבולד, ועל הארמיה הראשונה הוטל להתקדם בציר הצפוני דרך סאארלואי. המפקדה המלכותית התמקמה בסט. אבולד (תנועה חזיתית אדירה זו מזכירה את „המערך האלכסוני“ של פרידריך הגדול). מגמת התנועה היתה להיערך על נהר המז, תוך כיתור הכוחות בדרך.

בזו הבין כי מצבו חמור, החליט לסגת. הוא הורה לכוחות הקדמיים לסגת מעמדותיהם על נהר גיד אל עבר מז. ב-14 באוגוסט החליט על נסיגה כללית, אך הוא עצמו הבין כי נסיגת 180,000 איש מעבר המזל היא מבצע ממושך. נוסף על הקשיים האובייקטיביים הכרוכים בארגון המבצע, הערים הטבע קושי נוסף — גאות הנהר. גשרי הפונטון הקיימים לא הספיקו.

קרב קולומבי — נואילי

ביום בו החליט בון על נסיגה, התנגשו כוחות הקורפוס השביעי, מהארמיה הראשונה הגרמנית בקורפוס השלישי הצרפתי, מזרחית למז, בקולומבי, בפורני ובנואילי. הקרב הסתיים, למעשה, ללא הכרעה. אבידות שני הצדדים היו רבות. לפרוסים — 5,000 ולצרפתים — 3,500. שני הצדדים טענו לניצחון והמצב בפועל היה מעין תיקו. האמת היא שחרף

מלחמת פרוסיה צרפת 1870

התקדמות הגרמנים ← התקדמות הצרפתים ← נסיגת הצרפתים

ערב בהתקפה לא מתוכננת. בון נסוג אל עבר מץ. האבידות היו כבדות: 16,000 גרמנים ו-14,000 צרפתים. מולסקה הגיע לאיזור בשעות אחר הצהריים, והחל לתכנן, בסיפוק, את הכיתור.

קרב גרבולוט – סט. פריבה

הפעם ריכזו הגרמנים קרוב ל-190,000 חיילים ו-732 תותחים לקראת קרב מתוכנן, בפעם הראשונה במלחמה! ואולם חסרו לגרמנים נתוני מודיעין על גודל הכוחות הצרפתיים ועל היערכותם. הם הלכו, לכן, כמעט לקראת שואה. ב-18 באוגוסט נעו הגרמנים לקראת מגע. הקרב נמשך יומיים ונחשב לקרב הקטלני ביותר בכל המלחמה. הארמיה השנייה נלחמה באיזור גרבולוט תוך איגוף חלקי של האויב וריכוך ארטילרי מוצלח למדי. לעומת זאת הוגדרה התקפתו של שטיינמץ בראש הארמיה הראשונה בסט. פריבה, במחקר המודרני, כדוגמה כיצד אין לנהל התקפה נגד אויב הערוך בעמדות הגנה! הצרפתים שלטו בשטח מתוך עמדות גבוהות והפכו את שדה-הקרב לשדה-קטל. הקרב הוכיח את עליונות ה"שספר", ואת כשלון ההסתערות החזיתית. מוכיחות זאת 8,000 הגויות שנותרו אחרי שורת הסתערות נפל. הצרפתים שנלחצו, נלחמו ביתר שאת, אך הם לא השכילו לנצל את חולשת הגרמנים, שבשורותיהם החל תהו ובהו. הגרמנים

להיחלץ ממצ. איש לא שיער שבזן טמן לעצמו מלכודת. וכך נתקלו ב-16 באוגוסט הקורפוסים השלישי והעשירי הגרמניים בכל ארמיית הריון הצרפתית! אך בון לא השכיל לנצל את עדיפותו המספרית. הפתעת הצרפתים היתה כה גדולה שהם נותרו חסרי אונים. המערכה התנהלה באיזור ויונוויל – מאר-לה-טור. בון הוכיח אומץ לב אישי, אך לא השכיל להשתלט על חמישה הקורפוסים שלו. הוא לא חשב לרגע על העובדה, כי יחסי הכוחות הם לטובתו. בקרב מעניין זה בלטו מפקדי הקורפוסים הגרמנים פון אלבנסלבן ופויגטס-רטיץ. הקרב היה מר והטבח ההדדי כמעט כילה את כוחות הגרמנים. אחת הפרשיות הבולטות והידועות בקרב זה היא, "מסע המוות" של פון ברדוב, מפקד חטיבת פרשים שנותרה לפליטה מהקורפוס של אלבנסלבן. בהסתערות רכובה דהרו פרשיו הצליחו לעשות שמות בתותחני הצרפתים עד אשר חוסלו מהאגף על-ידי שתי חטיבות פרשים צרפתיות. היה זה קרב הפרשים הקלאסי האחרון שהצליח. אך המחשבה הצבאית השמרנית של סוף המאה ה-19 נתלתה בו, והביאה דווקא אותו כדוגמה בהמשיכה לטפח את מיתוס הפרשים. ה"קבלריסטים" התעלמו מהקטל הנורא, שהיה תוצאה פשוטה של הסתערות רכובה מול אש מהירה ומדויקת. הקרב התפתח תחילה לרעת הגרמנים אך הוכרע לזכותם בגלל הסיוע הארטילרי, התגבורות שהוחשו לשדה-הקרב בראשות מפקד הארמיה. הצרפתים הוכרעו לפנות

מלחמת פרוסיה צרפת 1870

ויל. הקשר הטלגרפי היה מנותק, וכל קשר נוסף היה כמעט בלתי-אפשרי. ב-20 באוגוסט, בטרם הגיע מק מהון להחלטה בדבר צעדי הבאים, הגיע דיווח על התקרבות הגרמנים לשלון; למק מהון לא נותרה ברירה והוא החליט לנוע, לפי שעה, אל רימס.

בינתיים החליטה הממשלה בפריס כי הפקרת בון תהיה מחדל שיביא עמו את המהפכה. אוגוסט רואה, נשיא הסנאט, מאנשי הקיסר הבולטים, יצא לרימס ומסר למק מהון על דבר ההחלטה. מק מהון ניסה לשכנעו כי ההחלטה היא משגה צבאי חמור. הוא תיכנן לחוש מזרחה לעזרת בון. בתקופה שבזו עצמו מגסה ועשוי להצליח לפרוץ את הכיתור, ואז יוכל לשוב ולפנות לכיוון פריס. מק מהון יצא מזרחה ללא כל ידיעות על מצבו האמיתי, ואף לא על מיקומו של בון. בידי מק מהון אף לא היו ידיעות על הגרמנים המתקדמים.

המרדף

חרף הצורך במנוחה ובהתארגנות מחדש, המשיכו הגרמנים מערבה. מולטקה התאים את מבנה העוצבות למצב החדש, כדי לענות על צורכי שמירת הכיתור וההתקדמות. הארמיה השנייה, אשר היתה ממילא גוף מסורבל, פוצלה לשניים. קור-פוס המשמר הקורפוסים הרביעי והשנים-עשר יחד עם שתי דיביזיות פרשים, היו לארמיה הרביעית. כמפקד הארמיה שכונתה „ארמיית המז” מונה יורש העצר מסקסוניה, מפקדו של הקורפוס השנים-עשר. לשמירה על מק נועדו הארמיות הראשונה והשנייה.

הארגון מחדש שימש הזדמנות מצוינת להיפטר משתייני-מק, שנשלח, במחילה מכבודו, לגמלאות. על הארמיות השלישית והרביעית הוטל להמשיך בהתקדמות.

ב-23 באוגוסט החל המרדף. הבעיה העיקרית של הגרמנים היתה מיקומו של האויב. מולטקה סבר תחילה כי הצרפתים נסוגים אל פריס. רק כעבור יומיים החל להבין את כוונת ההתחברות עם בון, שהפתיעה אותו, בשל כך שהיתה, כאמור, משוללת כל היגיון צבאי. העדר צנוורה הביא לפרסום תכנית הצלת בון בעיתונות הצרפתית ב-23 באוגוסט. באחד המאמרים נאמר כי מק מהון נע לכיוון צפון-מזרח. נוכח הספקות והידיעות הבלתי-ברורות היה על מולטקה להכריע. לאחר היסוסים החליט לקבל את הידיעות הללו כנכונות. היתה זו מעין החלטה של מהמר, ואכן שיחק המזל למולטקה. הכרזת הגרמניים עשו תפנית צפונית. הארמיה השלישית נאלצה לבצע קשת רחבה. ב-28 באוגוסט, לאחר תנועה מאומצת ומהירה, גילה סיור פרשים סקסוני את מק מהון.

תנועתו של מק מהון צפונית היתה טסיה מהתכנית המקורית לנוע מזרחה. השינוי נבע מהצורך לספק מזון לחיי-ליו העייפים. הברירה היחידה היתה לקבל את המזון מהאוכ-לוסיה המקומית. מק מהון היה מודאג בשל חוסר הידיעות מבזון. הוא הבין כי יהיה עליו, כנראה, לסגת, כי הגרמנים נמצאים בעקבותיו, וכי סכנת כיתור מאיימת עליו. נסיגה

החמיצו הזדמנות להשיג ניצחון מכריע והצרפתים החמיצו הזדמנות לנצל את ההחמצה הגרמנית...

יש המגדירים את הקרבות הללו כבולטים בין הקרבות הגדולים בהיסטוריה הצבאית; לא בגלל מה שהתרחש בהם אלא בשל מה שהוחמץ בהם על-ידי שני הצדדים. במערכה באו לידי ביטוי קשיי התמרון של גייסות גדולים וכשלון טקטיקת ההתקפה החזיתית של חיל-רגלים מול אויב מתגונן. כשלוננו האישי של בון, להבין את ההתפתחות ולנצל הצלחה, הביא לנסיגה הסופית אל עבר מק. פרידריך אנגלס, שיצא בכל מאמרו נגד ההיערכות במק, הבין וניתח כבר ב-20 באוגוסט את משמעות הכניסה למלכות במק. קשה לדעת, לדבריו, מי יכריע תחילה את הצרפתים, הרעב והצמא או הגרמנים. לדעתו, משמעות ההתפתחויות האחרונות היא נפילת צרפת כפרי בשל בירי הפרוסים. לדעתו, הוכרעה המלחמה ויש בהחלט מקום לשלום. אך התאהה הגרמנית, אין לה, לדבריו, גבול.

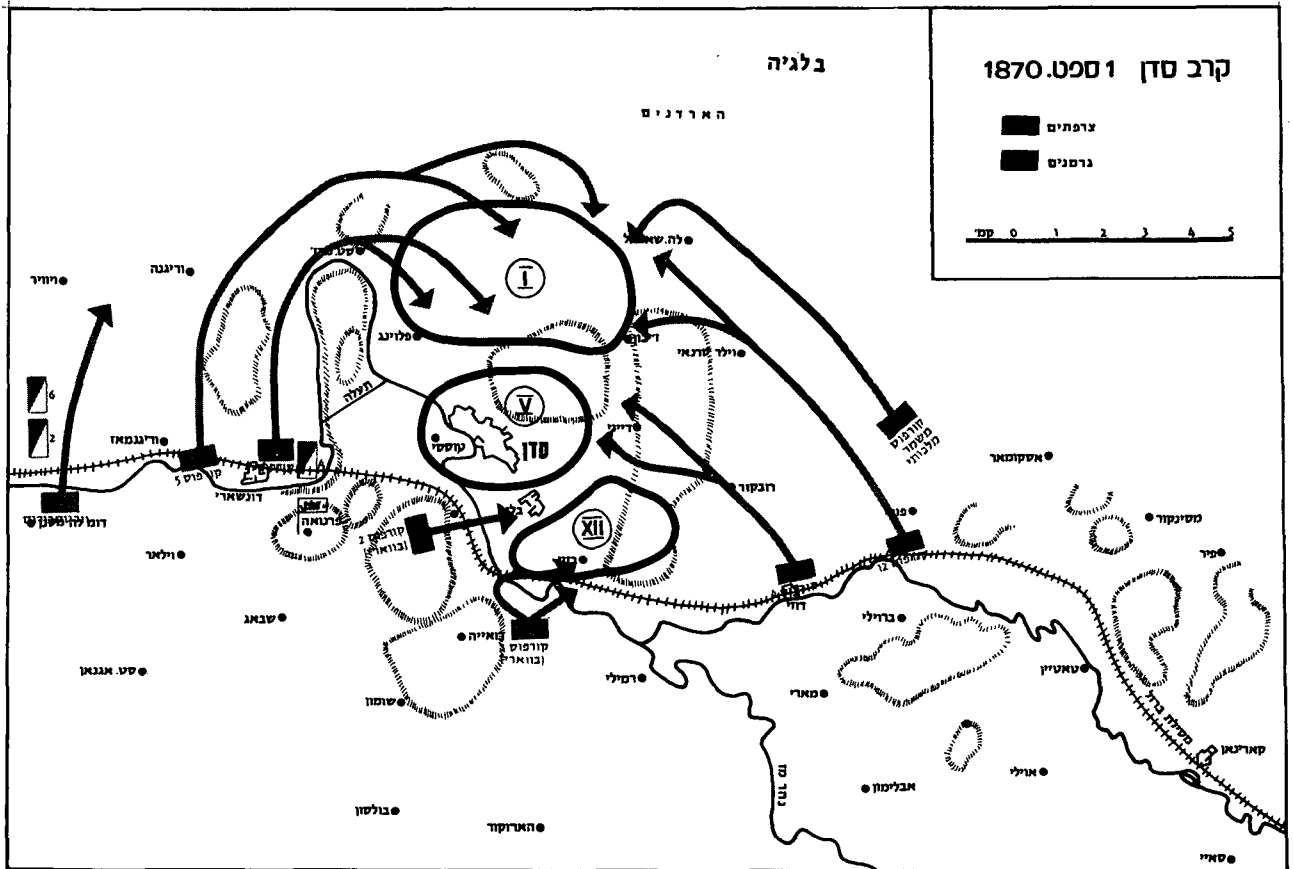
בזו וגייסותיו נשארו מכותרים במק מבלי יכולת לצאת. לצרפת נותרה הארמיה החדשה שהחלה להתארגן בשלון. למולטקה לא נותר אלא להשאיר כוחות לשמירת הכיתור ולפתוח עם יתר כוחותיו במסע אל עבר שלון; מסע זה התפתח למרדף ענק ששיאו — סדאן.

סדאן

התארגנות הארמיה הצרפתית בשלון הצרפתים גילו יכולת מפתיעה של אלתור, שעה שהצ-ליחו לארגן תוך שבועיים ארמיה שמנתה 130,000 חיילים מצויידים ו-423 תותחים. היו אלה ערב רב של חיילים. הם אורגנו סביב שרידי הקורפוסים הראשון, החמישי והשביעי, שנסוגו מאלזאס, עם זכרונות מרים. יוקרתו של נפוליאון היתה בשפל המדרגה. כאשר הגיע ממק לשלון ב-16 באוגוסט, שעה שבמזרח היה המצב גורלי, קידמוהו החיילים בקיתונות של בון, וקראו „אל פריס”. מבחינה לוגיסטית לא חלה התקדמות לעומת המצב בראשית המלחמה. יחד עם זאת, היה זה כוח רב עוצמה, שיכול היה לחולל רבות לו פיקד עליו מצביא מחונן.

בדיון בשלון, שנערך ב-17 באוגוסט, הוחלט לשגר את הארמיה לפריס במטרה כפולה: דיכוי היסודות המהפכניים שהשפעתם גברה מיום ליום, והפיכת פריס למבצר. גנרל טרושו, מפקד הקורפוס השנים-עשר, נשלח לפריס כמושל צבאי. הארמיה כולה היתה צריכה לנוע אחריו כעבור ימים אחדים. המצב החמור במק שינה את התכנית. פאליקו הזהיר את נפוליאון כי תנועה לפריס תהיה בבחינת הפקרת מק ובזון. בון עצמו לא דרש תגבורת. יתר-על-כן, כששאל אותו מק מהון מה לעשות, השיב בון כי מבצעי מק מהון הם מחוץ לתחום פעולתו. ב-18 באוגוסט הגיע רץ, שמסר על קרב וינ-

מלחמת פרוסיה צרפת 1870

הגרמני, ולדעתו הוא לא עלה על 60,000–70,000 איש. הוא סבר כי יהיה לאל ידו „לדחפם אל המזר”. טעותו היתה הרת שואה. בינתיים נמצא בדרכו לחזית מצביא צרפתי „טרי”. היה זה גנרל דה וימפן, אשר היה עד אז מושל צבאי באורן שבאלג'יריה. הוא נועד להחליף את דה פיי, מפקד הקורפוס החמישי, בו תלו את האשם בכשלון מערכות הספר. דה וימפן נקרא מאלג'יריה כדי לשוב לפריס, אליה הגיע ב-28 באוגוסט. בחצות נועד עם פאליקו, שמסר לו על המינוי. אך לפאליקו היו כוונות נוספות, שכן לא שבע נחת ממק מהון. כאשר עמד דה וימפן לצאת בבוקר ה-29 באוגוסט ברכבת, הגיע אליו רץ ועמו איגרת מפאליקו, ובה הנחיה להיות מוכן לקבל את הפיקוד על ארמיית שלון, אם מק מהון לא ישלוט במצב!

קרבת סדאן

בליל ה-30 באוגוסט הוציא מולטקה הנחיה לכוחות הארמיות השלישית והרביעית:
 „מחר יש להמשיך ולנוע קדימה מוקדם ככל האפשר, ולהתקיף את האויב, באשר הוא נמצא מצד זה (הצד המערבי) של המזר. יש לדחוק את האויב למקום חצר ביותר שבין הנהר והגבול הבלגי... על כוחו של הוד מלכותו, יורש העצר הספי-סוני (הארמיה הרביעית), הוטלה המשימה למנוע מאגף שמאל

מהירה צפונה היתה הסיכוי היחיד להינצל. פאליקו הביע התנגדות נמרצת, מששמע על כוונות מק מהון. הוא ניסה לשכנע את מק מהון בנימוקים פוליטיים ומעל הכל: הצלת הקיסרות. כדי לעודד את מק מהון, הציף אותו פאליקו בדי-ווחים כוזבים על אודות מצבם הירוד של הגרמנים, על מגיפות ומחלות הפושטות בקרבם, ועל התערבות אוסטרית צפויה לצד צרפת. הוא ביקש ממק מהון לסייע לבון, „ולנצל יתרון בן 36 שעות שיש למק מהון על הארמיה השלישית”. בנקודה זו לא טעה פאליקו. פאליקו כמק מהון לא ידע דבר על קיומה של הארמיה הרביעית. מק מהון נעתר לפאליקו, ופנה מזרחה כדי לחצות את המזר במזון, סיורי פרשים סקסוניים עקבו כל הזמן אחר תנועותיו.

המפקדים הגרמנים, ובעיקר בארמיה השלישית, רטנו על התנועה המהירה שנדרשה מהם, ועל שינויי הכיוון התכו-פים. אך חרף הביקורת החריפה, החל מולטקה להבין כי בידיו ההזדמנות להכריע את מק מהון. המגע הראשון היה ב-30 באוגוסט. הקורפוס הרביעי הגרמני הפתיע את הקורפוס החמישי הצרפתי, בפיקודו של דה פיי, בבומון, בעת מנוחה השקייט סוטים. היה זה „מטווח” פרוסי שהסתיים בקטילת 5,000 צרפתים. מק מהון הבין שעליו לנתק מגע וציוה על נסיגה צפונה אל עבר סדאן. הוא לא העריך, עדיין, את עוצמת הכוח

מלחמת פרוסיה צרפת 1870

מוקדם מדי, בטרם הושלם הכיתור הסופי. מפקד הקורפוס הראשון הבווארי איבד את סבלנותו, והניע את אנשיו לחצות את המזבז בחשיכה. עם עלות השחר נתקלו הבווארים בחיילי הקורפוס השניים-עשר הצרפתי. הארטילריה הגרמנית פתחה בהרעשה כבדה, ואחד מקרבנותיה הראשונים היה מק מהון עצמו, סספג רסיס. הוא מינה את דוקרו לממלא מקומו, שכן לא ידע דבר על מינויו של דה וימפון. דוקרו לא נפגש עם מק מהון מספר ימים, והמערך לא היה ידוע לו כלל. דוקרו הבין כי המצב גורלי ורצה לסגת לעמדות משופרות. אך ב-0830 הופיע דה וימפון, ניפנף באגרת פאליקו, והכריז כי הוא המפקד, וכל נסיגה טקטית אינה באה בחשבון.

הרעשת תותחני הקורפוס התמישי והאחד-עשר, שנעו באיגוף שמאלי מכיוון דונשרי, היתה כבדה. התותחנים תפסו עמדות בגבעות מול הקורפוס השביעי הצרפתי. בשורות הצר-פתים החלה אנדרלמוסיה והם ניסו למצוא פרצה אפשרית בכיוון צפון-מערב, אך שם הם נתקלו בפרשי הקורפוס החמישי הגרמני, שהשלימו את האיגוף, וסיכלו את נסיונות הבריחה מצד זה. במזרח השלים את הכיתור קורפוס המשמר המלכותי, אשר יחד עם הקורפוס השניים-עשר הסקסוני התנגש התנגשות חזיתית עם אנשי הקורפוס הראשון של דוקרו. כוח זה התחבר בצפון עם חלוץ הקורפוס החמישי השלוי.

הקרב התפתח כאילו היה זה תמרון או משחק מלחמה. המטה המלכותי התמקם בגבעה נישאת מעל פרנואה. היה זה ריכוז נכבד של נכבדים. היו שם המלך, ביסמרק ואנשי משרד החוץ, פון רוון, מולטקה, משקיפים רבים, נספחים צבאיים (ביניהם קצינים מאנגליה, ארה"ב, רוסיה), עיתונאים, צירים, ופמליה שלמה של נסיכים, רוזנים ואחרים. התבורה הנכבדה צפתה בניחותה ממקום התצפית הנוח, במצב-רוח מרומם, כאילו היה זה תיאטרון.

הארטילריה הגרמנית פעלה מסביב ללא הרף ועשתה שמות בצרפתים. נפוליאון, שישב כל אותה עת בסדאן, הבין כי זה הסוף. דה וימפון היה היחיד שנותר אופטימי. עד הצהריים עשה הריכוז הארטילרי את שלו, והחייך הידק יותר ויותר את הטבעת. הצרפתים, ובעיקר פרשי הקורפוס הראשון, ניסו במבצעים נואשים לפרוץ את טבעת החנק, אך לשוא. הקור-פוס השביעי בצפון התמוטט ראשון, ואחריו — הקורפוסים הראשון והחמישי. הקורפוס השניים-עשר נסוג כבר בבוקר. המוני חיילים נואשים זרמו אל הרחובות הצרים של העיר. לברון, דואה ודוקרו פנו אל נפוליאון ודרשו כי יבקש שביתת-נשק. דה וימפון סירב לשמוע על כניעה, וניסה להילחם בבווארים עם שרידי הקורפוס החמישי. לבסוף הגיש את התפטרותו, ודרש כי לברון ימלא את מקומו. לא היה זה כבוד גדול במצב זה של העניינים. הגנרלים העבירו את האחריות מאחד לרעהו, ובסופו של דבר ניאות דה וימפון חמום המוח, שהאשים את כל הגנרלים במפלה בשל אי ציות להוראותיה, להיכנע.

ב-1.9.1870, בשעה 1800, רכב גנרל רייל אל המפקדה המלכותית של וילהלם ונשא עמו את איגרת הכניעה: „אדוני, אחי,

של האויב להימלט מורחה. לשם כך מוצע, אם אפשר, ששני קורפוסים יתקדמו בגדה הימנית של הנהר ויתקיפו באגפו או בעורפו של האויב באיזור מוזון. על הארמיה השלישית לטפל באורח דומה בחזית ובאגף ימין של האויב. רצוי לתפוס עמדות ארטילריה חזקות ככל האפשר כדי להפריע את התקדמות האויב ואת התארגנותו במישורי העמק ממוזון והלאה... אם יחצה האויב את הגבול הבלגי בלי שפורק נשקו, יש לדלוק אחריו לשם, אך אין להקים מהומה רבה!”

במקביל פנה ביסמרק לממשלה הבלגית והודיע על אפשרות שהגרמנים יחצו את הגבול כדי לדלוק אחר הצרפתים ולפרוק את נשקם. הוראות מולטקה בוצעו במלואן. ארמיית שלון נאלצה לסגת ולהידחק אל עבר סדאן. גפר-ליאון שהה עם הארמיה במשך כל הזמן כנוסע, שקשה אף להגדירו כמשקיף. ברגעים הגורליים מצא זמן לקרוא ספרות יפה. פורבס מתאר, באחת מכתבותיו, את תדרו של נפוליאון בסדאן, ומספר כי מצא בו בבוקר לאחר הכניעה את ספרו של לייטון, „אחרון הברונים“, פתוח (מעניינת סמליות של שם הספר...).

הצרפתים נערכו להגנה בעיר ובסביבותיה, בגדה הצפ-נית של המז. כוונתו של מק מהון היתה להתארגן על מורדות גבעות הארדנים, לנוח ולשקול את הצעד הבא. עדיין היה בו ביסחוק, שנבע מהמחסור בידעיות על עוצמת האויב. הפריסה נעשתה כדלקמן:

- א. הקורפוס השביעי, בפיקוד דואה, מוקם בצפון-מערב סדאן.
- ב. הקורפוס הראשון, בפיקוד דוקרו, מוקם מזרחית לעיר.
- ג. הקורפוס השניים-עשר, בפיקוד לברון, מימין לקור-פוס הראשון.
- ד. הקורפוס החמישי, בפיקוד דה פיי, נשאר בעיר עצמה כעתודה.

באותו יום הגיע לסדאן דה וימפון, שנטל מפיי המופתע את הפיקוד על הקורפוס החמישי. מצב האספקה והתחמושת היה כמצב הידיעות — גרוע ביותר. בניגוד למק מהון הצטיירה בעיני מולטקה תמונה בהירה לגמרי. הכוחות הגרמניים השלימו במשך 31 באוגוסט את ההתקדמות לקראת הכיתור, בהתאם לתכנית. באגף הימני — קורפוס המשמר המלכותי, משמאלו — הקורפוסים הרביעי והשניים-עשר; במרכז — שני הקורפוסים הבוואריים, ובאגף שמאל — הקורפוסים האחד-עשר והחמישי. כאשר ביקר מולטקה במטה הארמיה השלישית בלוויית המלך וילהלם, חנך ידיו ואמר „עתה הם בידינו כממלכות עכברים“.

באותו ערב כתב טוראי צרפתי בשם פאול דרולד מכתב לאמו: „סדאן, 31.8.70... מחר ייערך קרב. ערב ינה או ערב וטרלו? איזה מהם? לאלוהים פתרונים. אני מנשק לך, באהבה, פאול“. לגנרלים הצרפתים לא היו, כנראה, ספקות. כששאל גנרל דואה אחד מקציניו לדעתו, השיב הלה „אני סבור, גנרל, שאנו אבודים“.

הקרב החל ב-1 בספטמבר 1870, מספר שעות

מלחמת פרוסיה צרפת 1870

יתר-על-כן, המלחמה היתה רצופה שגיאות טקטיות. הן נבעו מהפעלה אנכרוניסטית של עוצבות החי"ר הפרשים, ללא יישום המשמעות הנובעת מהפעלת כלי-הנשק החד-דישים. פרט, אולי, להתקדמות בתחום הארטילריה, לא הופק לקח, לא בעת המלחמה, ולא אחריה. מלחמת החפירות הי-קיפאון העקוב מדם בשנים 1914-1918 הם ביטוי נאמן לכך. מבחינה מדינית הביאה העוצמה הפרוסית במישורין לציביונו הפרוסי של הרייך הגרמני. אחד הביטויים לכך הוא עליית משקלו של המטה הכללי, והפיכתו לגורם השולט בגרמניה. ביסמרק, אחד מאבות המיליטריזם הגרמני, היה חוק דיו לרסנו; יורשיו, לעומת זאת, לא הרחיבו עור בנפשם לבלום את התהליך שהתפתח למעין תסביך עליונות, אשר הגיע לשיאו בהפרת הנויטראליות של בלגיה במלחמת-העולם הראשונה, ללא התייעצות עם הדרג המדיני.

בשנות השלום שבאו לאחר המלחמה הפכה אירופה לקסרקטין מזוין. רוב האומות ניסו לחקות את מבנה הצבא הפרוסי ואת תהליכי הארגון והגיוס שלו. גרמניה ניסתה בשנים אלה להשיג את כל אשר החמיצה בדברי ימי אירופה. וכך, במקביל לשגשוג כלכלי, תרבותי ופיתוח טכנולוגי ותעשייתי בקנה-מידה רחב, החל תהליך המכונה במליצה השדופה, "צחצוח התרבות לקראת מלחמת-העולם הראשונה". פרופסור הווארד, אשר חקר את תולדות מלחמת 1870-1871, ביטא גישה זאת בהגדרה קולעת: "הניצחון המפואר לו היתה ראוייה גרמניה, היה, מבחינה שלא ניתן היה לצפותה מראש, שואה — לגרמניה עצמה, ולכל העולם כולו".

מקורות:

א. רקע כללי ומדיני:

1. EYCK, E. BISMARCK AND THE GERMAN EMPIRE, 2nd. ED. (LONDON, 1963).
2. THOMSON, D. EUROPE SINCE NAPOLEON, 2nd. ED. (CAMBRIDGE, 1965).

ב. היסטוריה "רשמית"

3. DER DEUTSCH FRANZÖSISCHER KRIEG 1870-71, KRIEGSGESCHICHTLICHE ABTEILUNG DES GENERALSTABES (BERLIN, 1875) VOL. I, II.

ג. מונוגראפיות

4. BIRD, W. D. LECTURES ON THE STRATEGY OF THE FRANCO-GERMAN WAR, 1870 UP TO THE BATTLE OF SEDAN (LONDON, 1909).
5. CASSELL'S HISTORY OF THE WAR BETWEEN FRANCE AND GERMANY, VOL. I (LONDON, M.O.).
6. CHUQUET, M. DER KRIEG 1870-71, TRANS. L.A. HAUFF (BITTAN, 1895).
7. HOOPER, G. THE CAMPAIGN OF SEDAN (LONDON, 1916).
8. HOWARD, M. THE FRANCO-PRUSSIAN WAR (LONDON, 1967).
9. HOZIER, E. ED. THE FRANCO-PRUSSIAN WAR (LONDON, N.D.).
10. MOLTKE, H. V. THE FRANCO GERMAN WAR OF 1870-71, TRANS. A FORBES (LONDON, 1893).
11. SCHEIBERT, J. THE FRANCO GERMAN WAR 1870-71 (LONDON, 1894).

ד. המלחמה בהיסטוריה הצבאית

12. FULLER, J. F. C., THE DECISIVE BATTLES OF THE WESTERN WORLD, VOL. III (LONDON, 1963).
13. HORSETZKY, A. V. THE CHIEF CAMPAIGNS IN EUROPE SINCE 1792 (LONDON, 1909).

ה. מחשבה צבאית

14. EARLE, E. M. ED., MAKERS OF MODERN STRATEGY (N.Y. 1966).
15. ENGELS, F. AUSGEWÄHLTE MILITÄRISCHE SCHRIFTEN, VOL. II (BERLIN, 1964).

ו. רשימות משדה הקרב

16. FORBES, A. MY EXPERIENCES OF THE WAR BETWEEN FRANCE AND GERMANY (LEIPZIG, 1871).

ז. נשק

17. א. כץ, תולדות הרובה (תל אביב, תש"ו).

18. SMITH & SMITH, SMALL ARMS OF THE WORLD (N.T. 1966).

נבצר ממני למות עם כחותי. לא נותר לי אלא להסגיר את חרבי בידי הוד מלכותך. הנני אחיו הנאמן של הוד מלכותך.

נפוליאון

סדאן, 1 ספטמבר 1870

לאחר התייעצות הכתיב ביסמרק את התשובה: "אדוני, אחי,

מצטער על הנסיבות בהן אנו נפגשים. אני מקבל את חרב הוד מלכותך, ומבקשך לנקוב בשם אחד מקציניך לו תינתנה כל הסמכויות לנהל את כניעת הצבא אשר נלחם באומץ כה רב תחת פיקודך. מצדי מינתי את גנרל פון מולטקה למטרה זו. הנני אחיו הנאמן של הוד מלכותך.

וילהלם

ירכתי סדאן, 1 ספטמבר 1870

אחרית דבר

הניצחון בסדאן עלה בדם רב; 8,500 גרמנים הרוגים ופצועים; בקרב הצרפתים נהרגו 3,000 נוסף על 9,400 פצועים ו-124,000 שבויים. מהם 3,000 קצינים שהורשו לעבור לבלגיה על דברתם. הגרמנים לכדו 6,000 סוסים, 419 תותחים ו-1,000 קרונות אספקה.

ב-2 בספטמבר חתמו דה וימפן ומולטקה על פרוטוקול הכניעה. באותו יום הבריק דה וימפן לפאליקו את מברקו המפורסם "Veni, Vidi, Victus Sum" ("באתי, ראיתי, נוצחתי"). פריס נסחפה למהפיכה, והקיסרות השנייה התמוטטה. ב-3 בספטמבר יצאה שיירה קטנה מסדאן ובה הקיסר המנוצח, בדרכה אל מקום שבו בוילהלם מסרוהה ליד קאסל.

בפריס הוקמה ממשלת הגנה לאומית, אך מאוחר מדי. בסוף ספטמבר כותרה הבירה. ארמיית הרייך המכותרת במץ חוסלה; וב-1871 הוכרז במעמד חגיגי, באולם המראות בארמון ורסאי, על איחוד גרמניה ועל הכתרת וילהלם ה-1 לקיסר גרמניה.

רק ב-18.3.1871 נחתם שלום פרנקפורט, ששם קץ למלחמת 1870-1871, ואשר היה אבן פינה למלחמת-העולם הראשונה, 43 שנים מאוחר יותר.

סיכום

קרב סדאן היה למושג בהיסטוריה, ולא רק משום שהיה זה קרב כיתור קלאסי ומבצע צבאי מזהיר. הניצחון ביטא את עליונותה הצבאית של פרוסיה. אך בניגוד למלחמות הנפוליאוניות, לא הושג הניצחון הדרוש למצביאות מעולה של מולטקה או של המפקדים האחרים. מפקדים אלה לא נקטו באסטרטגיה מבריקה. הניצחון אף לא הושג הודות לעליונות הגרמנית בחימוש, שכן בתחום זה היה המצב שקול — לצרפתים יתרון בנשק-קל ולגרמנים — בארטילריה. הניצחון הגרמני טמון בשלוש עובדות יסוד פשוטות יותר: א. ארגון מעולה. ב. הכשרה צבאית טובה. ג. עדיפות מספרית.